

LLEIDA EN LA VALL D'EBRE

SCOT, Trobada 1999

Ignasi Aldomà Buixadé

Hi ha actes reflexes que les persones sembla no podem evitar. Només pensar en Lleida i la Vall de l'Ebre vaig topar amb "Les terres de Lleida en la geografia, en l'economia i en la cultura catalanes" (Pòrtic, 1971), un recull del cicle de conferències fet entre desembre de 1966 i maig de 1967 al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona, amb la intervenció de patums de Lleida, Josep Vallverdú, Josep Lladonosa, Simeó Miquel,...i de més enllà, Ramon Trias Fargas, Joan Coromines, Antoni Badia i Margarit,...i, fins i tot, el catedràtic saragossà José Manuel Casas Torres. Tots ells hi argumentaren i reivindicaren la catalanitat de Lleida contra els rumors i mapes, més o menys oficials o oficiosos, que separaven la província de Lleida de Catalunya per unir-la a les terres veïnes de l'Ebre.

Els dubtes sobre la catalanitat o sobre la pròpia personalitat han estat presents, en tot cas, a Lleida, particularment a la ciutat; "ciutat frontera" diuen alguns. El "Lleida: ni blancs, ni negres, però espanyols" (Edicions 62, 1984) de Miquel Pueyo en presentà els possibles motius i en blasmà, alhora, les dues manifestacions més característiques, el "leridanismo", més tronat, i el lleidatanisme, més local i carrincló. El "leridanismo" floreix a l'escalf de les institucions franquistes i la premsa del règim i arriba gairebé a tenir un corpus teòric de la mà d'Antonio Hernández Palmés, amb el seu opuscle "Lérida entre Aragón y Cataluña, en la geografía y en la historia" (Instituto de Estudios Ilerdenses, 1963), que conclou amb el "Lleida no es ni catalana, ni aragonesa, es leridana". El "lleidatanisme" seria, per la seva banda, més sociològic i sota la remembrança històrica dels cabdills ilergetes Indibil i Mandoni explicaria fruits singulars com el Partit Lleidatà i altres manifestacions de la vida local.

Els intel·lectuals locals han curat amb seny i racionalitat els excessos localistes. Contra el provincianisme que clou Lleida en la mediocritat, la proposta dels autors de "Lleida problema i realitat" (Edicions 62, 1967) està clara: Lleida ha de posar tota la seva carn a la brasa del projecte català. En ple obscurantisme era el que tocava; ara bé, ¿està tot dit amb això?. ¿Quin paper té la frontera amb Aragó o, si es vol, amb l'espanyolitat?. ¿Quin paper juga Lleida (ciutat i pobles veïns) en la depressió, vall o eix de l'Ebre, dels qual forma part irremissiblement?.

Que Lleida és catalana no ofereix cap dubte, des que s'aprovaren la Constitució i l'Estatut d'Autonomia. Però, precisament arrel d'aquesta confirmació oficial, des de Lleida s'assisteix amb certa perplexitat a un Pla Territorial General de Catalunya que s'atura a la frontera administrativa i el

fet es repeteix en els documents de la Generalitat de Catalunya o en els de la Diputació General d'Aragó de l'altra banda. No solament això, sinó que a l'hora de crear i organitzar els serveis o, fins i tot, de repartir els fidels catòlics i de distribuir el patrimoni apareix una frontera que mai havia existit i es destapen unes pugnes intercomunitàries força inversemblants.

No es tracta aquí de pujar o baixar banderes. Simplement constatar que les relacions humanes i els interessos estratègics que vinculen Lleida amb la vall de l'Ebre van més enllà del joc de les banderes.

Unitats naturals i herències històriques; Lleida part de la vall, la depressió o la conca de l'Ebre.

No és el moment de repassar els arguments de la geografia regionalista sobre la idiosincràsia de les terres situades al sud de la carena pirinenca, entre l'Atlàntic i la Mediterrània. El riu Ebre és el pare indiscutible; però en els seus 910 quilòmetres de llargària i 85.399 km² de conca apareixen situacions naturals molt diferents. La gran depressió geològica que se situa entre el Pirineu i el sistema ibèric constitueix la base d'una identificació natural, de sòls i de clima; però només abasta la part central de la conca de l'Ebre i tampoc hi coincideix. Al final queda el terme de vall de l'Ebre, més imprecís, però més avinent per tots.

En qualsevol cas, sigui la vall, sigui la depressió, sigui la conca, Lleida i les planes del seu entorn es troben a l'interior i comparteixen identitats ecològiques i culturals del conjunt. No són poques:

- “No ens prendran l'aigua!”, criden a l'uníson els habitants de la conca de l'Ebre. El 17.796 Hm³/any de recursos de la conca de l'Ebre i els seus sobrants constitueixen el pastís hídic més important d'una península assedegada¹. Les conques veïnes esperen els sobrants, però abans s'han d'esgotar les possibilitats de regadiu de la pròpia conca; Joaquin Costa i el regeneracionisme són encara vius a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. Però, ¿són aquestes les idees i els mitjans correctes per abordar el futur?; potser caldria moure el carro.
- La “vall” es confon amb la “depressió” i s'oblida que dins la gran vall hi ha un gran Pirineu, territori també d'identitats ancestrals i reptes comuns. És curiós, per exemple, veure com tothom pensa en calmar la set de la “depressió” i fa mutis de l'espoli que això comporta pot comportar per al Pirineu, la font de l'aigua. El Pirineu de la vall de l'Ebre (com el sistema ibèric) és un buit socioeconòmic que necessita refer-se i millorar, sens dubte, la relació transpirinenca.

¹. Estimació en l'horitzó 2.012 del “Plan Director de Infraestructuras”, MOPTMA, març 1994.

- Els rius pirinencs no solament alimenten la depressió i determinen els llocs estratègics d'aquesta (els punts d'aparició de les ciutats), el substrat cultural és bàsicament pirinenc. D'aquí venen elements comuns i diferències de la "depressió" i a partir d'aquí es poden explicar també algunes singularitats lleidatanes. ¿Es troba Lleida encara presonera d'un comptat ribagorçà matriu, sense "urbanitat" i sense projecte de país?. La partició recent del bisbat de Lleida sembla haver resolt en el camp religiós les indecisions.

I així es podria continuar, amb temes d'interès mutu i que necessiten un debat, i Saragossa hi té bastant a dir.

¿Lligam entre els arcs mediterrani i atlàntic o eix de la Vall de l'Ebre?.

Si la vall de l'Ebre ha esdevingut en els darrers 150 anys una realitat socioeconòmica no ha estat, però, per mèrits històrics propis, sinó per les seves condicions de via d'unió entre els dos centres que han capitalitzat la industrialització del país; Bilbao i Barcelona, el País Basc i Catalunya. Les poblacions de la vall no solament han vist passar mercaderies de l'atlàntic al mediterrani, també han vist instal·lar-se algunes fàbriques i augmentar la seva riquesa. L'evolució demogràfica n'és l'indicador més clar i l'evolució del producte interior brut ho confirma².

Però els eixos urbano-industrials no queden establerts per sempre. Des dels anys 1960, la indústria manufacturera convencional ha perdut força en benefici dels serveis, la manufactura s'ha estès cap a d'altres punts del territori i Madrid, en particular, ha esdevingut un centre industrial de primer ordre. Per l'eix de l'Ebre continua circulant un flux de mercaderies i de persones dels més intensos de l'estat, però les relacions amb Madrid tenen una nova força i l'eix més dinàmic del país, el mediterrani, obre altres expectatives d'organització territorial.

A part de constituir un corredor històric de persones, mercaderies i cultures, la costa mediterrània ha esdevingut contemporàniament el passadís més important de béns i persones i el lloc de major creixement econòmic. No és estrany que a partir d'aquests fets i de la seva connexió amb les regions mediterrànies d'Itàlia i França, s'hagi parlat a escala europea d'un arc mediterrani, que podria aixecar-se com a contrapès de

² . *Malgrat la incidència històrica que ha tingut la navegació, almenys fins a Saragossa, l'Ebre no és un riu comparable amb els europeus, que permeten un transport fluvial intensiu, i les comunicacions s'han fet per terra aprofitant la plana. Només la línia fèrria per Casp ha aconseguit travessar l'anomenat "laberint de l'Ebre", però l'essencial de les comunicacions ha de prendre el camí de les planes de Lleida.*

l'arc central europeu, la *banana blue* de Londres a Milà, que concentra l'essencial de l'activitat i la població del continent.

Si Europa s'ha de constituir en un mercat únic, és d'esperar que sobre el seu territori es teixeixin noves relacions territorials que articulïn metròpolis pròximes i superin les actuals fronteres. D'aquí ve l'interès pels nous "arcs de desenvolupament" i d'aquí ve la preocupació per un eix de l'Ebre desaparegut del mapa europeu. Ara bé, ¿significa això que hagi de quedar al marge en termes d'activitat?.

A part que ningú pot preveure què passarà en el futur, no cal confondre la teoria amb la realitat. En qualsevol cas, la vigència de l'eix de l'Ebre dependrà de la vitalitat de les poblacions situades sobre aquest eix. ¿Es troben Lleida, Saragossa o Logronyo en condicions de cobrir aquest repte?³.

¿Eix de desenvolupament o corredor entre centres urbans?.

Que la vall de l'Ebre funciona com un corredor no planteja gaires dubtes. Les intensitats mitjanes diàries de vehicles a través de l'autopista i la carretera que travessen el centre de la vall resulten concloents. No solament la xarxa de carreteres, sinó també els gasoductes, els oleoductes o les línies d'alta tensió mostren la vigència d'aquest corredor instal·lat a la vora del riu Ebre i que funciona com a espina dorsal de tota la vall.

Ara bé, ¿aquest corredor representa alguna cosa més que una via de pas?. ¿Fins a quin punt les ciutats representades en el corredor s'aprofiten i impulsen alhora el seu funcionament?.

Si s'observen les xarxes d'infraestructures i els fluxos que vehiculen, l'eix de la vall de l'Ebre se'ns apareix com un fil entre dues grans madeixes, el País Basc i Catalunya (o l'àrea metropolitana de Barcelona) i Saragossa se situa en el punt central d'aquest fil, com a lloc d'intersecció amb un altre fil que ve de Madrid.

- La xarxa viària ràpida o de gran capacitat, que no cal recordar que recull la major part dels fluxos de viatgers i mercaderies, dona una representació fidel d'aquest dibuix:
- Les xarxes elèctriques, que acumulen iniciatives històriques i alimenten el procés urbano-industrial que s'inicia a principi de segle confirmen i completen el dibuix anterior.

³. *Els treballs de les administracions han donat una extensa bibliografia sobre eixos, arcs o corredors, xarxes o sistemes urbans. a part de la utilitzada en els gràfics, hom es pot remetre a síntesis com les de A.Precedo, "Ciudad y desarrollo urbano" (Síntesis, 1996).*

Aquestes xarxes anteriors posen, curiosament, de relleu la posició ambivalent de la ciutat de Lleida; ¿la ciutat es troba dins la madeixa catalana, o es queda en el fil de l'Ebre?. Aquesta aparent contradicció no sembla difícil de resoldre; la ciutat es troba en l'òrbita de Barcelona pel que fa a la captació de recursos; però se'n queda fora pel que a la seva capitalització i consum. Lleida i el seu entorn tenen, encara, molt de la vall o corredor de l'Ebre, tot i que la seva carta de futur, en termes econòmics i de relacions, sigui més barcelonina que altra cosa.

Avui per avui, l'evolució del poblament i l'activitat mostren com Lleida no ha sabut crear una aurèola urbana al seu entorn i ha xuclat més aviat la població i les rendes existents en el seu voltant. El cas és semblant al de Saragossa, però menys exagerat⁴.

Evolució del poblament de les províncies i capitals provincials de la vall de l'Ebre, 1970-1996.

	Habitants 1996		% residents a la capital		Creixement de la capital 1970-1996
	Capital	Província	1970	1996	(1970=100)
Vitoria	214234	281821	67,1	76,0	159,8
Burgos	163156	350074	40,3	46,6	112,1
Huesca	45607	206916	16,7	22,0	123,3
Lleida	112035	356456	26,4	31,4	122,4
Pamplona	166279	520574	30,7	31,9	116,2
Logronyo	123841	264941	39,7	46,7	133,0
Teruel	28994	138211	13,8	21,0	120,7
Zaragoza	601674	842419	62,2	71,4	127,7

¿Eix de desenvolupament o via ràpida?

Des del satèl·lit, des d'Europa o des de les grans magnituds de fluxos i poblament l'eix de l'Ebre no existeix; com a molt hi ha alguns centres, com Saragossa, Lleida o Logronyo que donen una mica de llum enmig del desert. Si l'observació es fa més fina apareixen, però, elements de relació entre aquests centres.

⁴ . *La presència de fenòmens metropolitans hauria donat, com a mínim, l'aparició d'una taca de creixement urbà més àmplia i consistent, i, en qualsevol cas, a Lleida es detecta, almenys, l'existència d'un mínim sistema urbà tipus Christaller. Tot plegat ni implica que aquests models hagin de ser vàlids per a un futur, en el qual cal preveure l'aparició d'estructures urbanes filamentoses (Pierre Veltz, "Mundialización, ciudades y territorios", Ariel, 1999).*

La informació més concloent ve de les dades demogràfiques municipals, que dibuixen uns línies de major dinàmica o estabilitat enmig d'un territori rural massivament recessiu. Es tracta, sens dubte, del resultat de la presència d'una agricultura més intensiva, però també d'una certa tradició urbana.

- La línia més clara queda dibuixada de Miranda d'Ebro fins a Saragossa, on a la vora del riu Ebre es troben establertes poblacions més o menys grans que han mantingut o augmentat el seu volum demogràfic i les seves activitats econòmiques. De Saragossa en avall la continuïtat, però, queda trencada; l'Ebre s'encaixona i la franja al·luvial desapareix i cal anar a buscar Fraga o Lleida a través del desert dels Monegros.
- Des de Lleida, l'eix de dinàmica demogràfica i d'activitat s'orienta, en canvi, més cap al nord, cap a Osca, via Binèfar, Montsó i Barbastre. D'aquesta manera s'estableix una clara ruptura amb l'eix saragossà.

Si els eixos de comunicació històrics i el mateix ferrocarril han tendit a evitar el desert dels Monegros i a unir Lleida i Saragossa a través de l'eix humanitzat del Somontano, les modernes comunicacions tendeixen a seguir la línia recta. Ho feu ja fa uns anys la N-II, ho feu després l'autopista i ara reincideix la línia ferroviària d'alta velocitat.

Algú podria pensar que amb els nous regadius dels Monegros s'acabarà la ruptura; però difícilment els nous regadius generaran dinàmiques urbanes significatives. En un context d'ultramecanització i rendes agràries decreixents, la transformació en regadiu actual no pot generar les dinàmiques que en el seu dia creà el canal de Catalunya i Aragó sobre l'eix Lleida-Osca, les quals, val a dir, recolzaren un eix vigent anteriorment.

¿Ciutats de corredor, trencacamins o, simplement, capitals provincials?

Per moments, i salvant els petits lapses, l'eix de l'Ebre se'ns pot arribar a aparèixer com un continuum urbà; però res a veure amb la via Emília que estructura tot el sud de la Vall del Po. Després dels 601.674 habitants de Saragossa venen, sobre l'eix, els 10.365 de Tarazona; després dels 112.035 de Lleida venen els 11.855 de Tàrraga; després dels 123.841 de Logronyo venen els 18.916 de Calahorra (en aproximar-se al País Basc els desnivells minven), i les grans ciutats es troben separades per més d'un centenar de quilòmetres.

Els *hinterlands* urbans són pobres: una estreta franja al·luvial d'agricultura intensiva i, després uns secans poc productius, i la cursa dels darrers anys per regar tampoc ha de modificar el panorama. Els centres comarcals s'han quedat petits i la ubicació en el corredor principal de comunicacions de la Vall no ha donat beneficis especials. Només s'han esmerat els centres més grans, Lleida, Saragossa, Logronyo que s'han recolzat fonamentalment

sobre la seva condició de capitalitat regional-provincial per a fer el seu salt demogràfic i d'activitat.

Aquest darrer apareix com el capital urbà fonamental, més que no pas les funcions de cruïlla presents històricament en el naixement del fet urbà. Aquestes funcions tampoc s'han de menystenir; no sabríem ignorar, per exemple, els beneficis que ha rebut Saragossa de la situació de trencant entre el corredor de l'Ebre i el de Madrid, i la seva posició central en el triangle Bilbao-Barcelona-Madrid. ¿Es pot dir el mateix de Lleida?

Més enllà del lema "Lleida ciutat cruïlla", que alguna vegada ha sonat oficialment, la ciutat no es troba en cap embrancament decisiu. La veritable connexió entre l'arc o l'eix mediterrani i l'eix de l'Ebre es fa a Barcelona, i no és casualitat que el sistema urbà estructurador del Ponent català (Fraga-Lleida-Mollerussa-Bellpuig-Tàrraga-Cervera) pivoti sobre l'eix de pas cap a l'interior, la carretera nacional-II.

Lleida només juga un paper de distribuïdor de segon ordre entre la Vall de l'Ebre i la Mediterrània, que en els decennis recents li ha dut beneficis més aviat escassos. Això no vol dir que en el futur, com en el passat, en pugui rebre alguns més. ¿De què depèn?⁵.

1. Fonamentalment, de la dinàmica de les àrees mediterrànies alternatives o complementàries de Barcelona; Girona, Tarragona-Reus i Tortosa-Amposta. El creixement d'aquestes àrees ha de permetre activar tots els braços que des de la ciutat porten al mediterrani.
2. També depèn, naturalment, de que l'enllaç amb la vall de l'Ebre no sigui únic. A més de Saragossa, no s'ha d'oblidar la connexió amb Osca i potser, fins i tot Terol.
3. Tot això sense oblidar que la Vall del Segre i el Pirineu (avui afeblits econòmicament i demogràficament) constitueixen l'altra referència territorial de la ciutat.

¿Capitals del desert o territoris urbans?

El eixos de comunicacions tenen, en definitiva, la vitalitat que els hi donen les ciutats i els territoris que comuniquen i, si algun objectiu han de tenir les actuacions urbanístiques, l'ordenació del territori i, si es vol, el mateix debat territorial és el de millorar les infraestructures, els serveis i les oportunitats, en general, del territori per a que la població hi pugui dur una vida digna. Des d'aquest punt de vista, la ciutat de Lleida i el seu entorn

⁵ . *Aquests temes foren estudiats arrel de l'elaboració del Pla General de Lleida, 1995-2015 i es poden repassar en la seva documentació, particularment l'Avanç de Planejament (Oficina del Pla, Ajuntament de Lleida, 1995).*

pateixen de les deficiències territorials de la vall de l'Ebre analitzades, possiblement resumibles en tres punts:

1. Tot i el qualificatiu d'eix peninsular destacat, la vall de l'Ebre apareix com una àrea econòmicament i demogràficament empobrida enmig de les dues grans àrees urbano-industrials peninsulars; el sistema urbà basc en un extrem i l'àrea metropolitana de Barcelona en l'altre. Lleida es troba entremig, però el seu desenvolupament es juga, fonamentalment, en l'evolució de les relacions amb Barcelona metròpoli.
2. La promoció de la ciutat de Saragossa, de la mateixa manera que la de la ciutat de Lleida, contraresta l'atracció dels extrems i dóna sentit econòmic i urbà a la vall de l'Ebre. Però, el desenvolupament urbà a costa del buidament de la resta del territori ha acabat contrapesant molt poc (la població total de la vall de l'Ebre es manté pràcticament estable des de mitjans del segle passat), a part de malmetre les possibilitats d'estructures urbanes territorials.
3. En la mesura que existeixen, encara, alguns corredors lineals i alguns centres comarcals de poblament i activitat, hi ha alguna possibilitat de recomposar l'eix de l'Ebre com a eix de desenvolupament i com a espina dorsal (eix per Saragossa i eix per Osca, com a mínim). A partir d'aquí hi ha també alguna possibilitat de vivificar la resta del territori i fer suportable la vida en els pobles més petits.

Només cal, doncs, posar-se mans a l'obra; carreteres, trens,... inversions per a cobrir els dèficits. Ara bé, ¿es troben els centres de poder instal·lats a les ciutats més importants en condicions d'assumir un discurs territorial?.

- ¿Poden, per exemple, des de Madrid, anar més enllà de pràctica radial i promoure a fons les relacions lineals (TGV, autovia) de Saragossa cap al País Basc, que estructurin la vall de l'Ebre?.
- ¿Poden els de Saragossa o els de Barcelona promoure l'autovia Tarragona-Lleida-Osca-Pamplona, o la carretera de Lleida i Fraga cap a Terol, com a base per estructurar petites ciutats i territoris quasi buits?.

¿Poden, des de Madrid, Barcelona o Saragossa, guiar grans projectes industrials o de serveis cap a Lleida, Montsó, Barbastre o Balaguer?.

Lleida-Saragossa, Catalunya-Aragó; transparència o estanqueïtat.

Sembla que no es pot pretendre que els poders polítics abandonin una visió geoestratègica del territori a partir de la capital on resideixen, i que deixin de banda l'exaltació de les fronteres administratives i de la capital del territori com a base de reforçament del propi poder. Des d'aquest punt de vista, haurem de veure encara com la política "forceja" les realitats que de manera natural i des d'èpoques passades uneixen Lleida amb la vall de l'Ebre.

Per tot això mateix, tampoc es pot deixar de pensar i insistir en el reconeixement d'aquestes relacions, que són moltes:

- La influència dels comerços i serveis de Lleida sobre totes les poblacions de la franja, que té com a contraposició les compres especialitzades de Lleida en els centres aragonesos⁶.
- L'ús dels serveis educacionals, culturals, sanitaris (públics i privats) de Lleida per part dels pobles de l'Aragó.
- Els desplaçaments quotidians per motiu de treball entre totes les poblacions de l'àrea, que no han arribat a quantificar-se.
- Els intercanvis migratoris preferents de la Llitera i el Baix Cinca amb Lleida⁷.
- Els 8.175 residents a Lleida nascuts a l'Aragó (1991), que tenen un pes significatiu entre la població adulta urbana.
- Els regs compartits de les 98.000 hectàrees del canal de Catalunya i Aragó inaugurat el 1906.
- La difusió de la fructicultura lleidatana cap a l'Aragó i la de moltes altres innovacions en el llarg del temps.
- Les múltiples complicitats empresarials, que van des de la comercialització i transformació de la fruita i de la resta de productes agraris fins als productes industrials i altres serveis.
- També hi ha les coincidències lingüístiques, que són les que aixequen més ampelles (a fora que no a dins)⁸.

Des de Fraga a Montsó i seguint límits canviants, les poblacions de l'Aragó oriental formen part pràcticament de l'estructura urbana regional de Lleida. Lleida ciutat en treu un benefici evident, a través dels serveis de capitalitat i de múltiples lligams econòmics. Però més enllà de competències interurbanes, està clar que els beneficis d'un dels integrants d'aquesta

⁶ . *Entre les diverses i periòdiques informacions al respecte es pot destacar tota la tesi de Javier Callizo, "La red urbana de Huesca", Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1988.*

⁷ . *Ismael Zapater, que repassa diversos aspectes de les relacions Baix Cinca-Lleida, reporta com un 60% dels emigrants de la comarca del Baix Cinca entre el 1900 i el 1990 feren cap a Catalunya i més de la meitat a Lleida; mentre, al contrari, de les terres veïnes procedeix una part substancial dels immigrants, que ho són per motius professionals o per casament ("La Ribera Baixa del Cinca: una comarca-frontera", Gavella, 1992).*

⁸ . *L'estudi de J.L.Espluga i A.Capdevila, "Franja, frontera i llengua" (Pagès editors, 1995) resulta força clarificador al respecte.*

regió econòmica es tradueixen en beneficis generals i que, en definitiva, el correcte funcionament d'aquesta trama urbana és una garantia per al manteniment i potenciació de les activitats i la població dels tots els centres comarcals i de les àrees rurals veïnes. ¿No és millor conxorzar-se per fer valer interessos comuns?; l'autovia Tarragona-Osca-Pamplona,...

Els nous regadius dels Monegros, per exemple, poden aparèixer com una competència pels regadius de l'Urgell o el dels canal de Catalunya i Aragó. ¿Però no consoliden, sobretot, el potencial competitiu de l'àrea a escala europea i obren oportunitats de riquesa pels d'aquí i pels d'allà (pagesos, industrials, serveis, comerciants)?.

La frontera administrativa no separa realitats econòmiques i tampoc separa realitats humanes i culturals. ¿Seria molt demanar que els polítics o els qui hi aspiren, els mitjans de comunicació i els publicistes en general tinguessin la mateixa franquesa de tracte que mantenim els habitants d'aquí i d'allà, sense que cap renunciï a les seves essències?.

“Sembla evident que Aragó i Catalunya, als segles XII i XIII, dominis d'un sobirà únic, no foren separats pas per rígids límits d'Estat. Res no vingué a coagular un separació lineal entre llengües, entre privilegis de tipus divers” conclouïa Pierre Vilar en la seva “Catalunya dins l'Espanya Moderna” (Edicions 62, 1964), després de constatar, també, la inexistència d'una frontera natural. Sembla que al cap de 900 anys de convivència alguna cosa hauríem d'haver après.